

The Content Analysis of the School Textbooks from the Viewpoint of the Aesthetic Dimensions with an Emphasis on the Qur'anic Beauties

■ Dawood Tahmasb-zada Sheikhlar¹ ■ Azada Sahebi Alamdari² ■ Mohsen Diba'i Saber³

- **Objective:** the present study aims at analyzing the content of school textbooks from the viewpoint of aesthetic dimensions and parameters with an emphasis on the Qur'anic beauties.
- **Method:** the present study is of practical type with a quantitative approach. Its method for gathering and analysis of data is of content analysis type. The statistical society of the study was the content of the textbook of the 'Heavenly Gifts' in primary schools in 1399-1400 SH school year. The statistical sample of the study consisted of the textbooks entitled the 'Heavenly Gifts' in the primary school. The tool for gathering data was the researcher-made checklist for the parameters of aestheticism. For analyzing data, we used descriptive statistics and Shannon entropy.
- **Findings:** the findings showed that in the group of material beauties, 17 cases were for beauty of nature, 14 cases for beauty of animals, 6 cases for beauty of the sky, and 2 cases for the beauty of human and human artifacts. In the group of spiritual beauties, 38 cases were for beauty of the faith, 17 cases for beauty of knowledge, 11 cases for beauty of forgiveness and forbearance, 10 cases for beauty of one's intention, 4 cases for beauty of patience and endurance, and no case for beauty of wisdom. The results of Shannon entropy showed that weighting coefficient (Wj) was 271 for human's beauty, 142 for beauty of the sky, 189 for animals' beauty, 125 for nature's beauty, zero for beauty of colors, and 271 for beauty of humans' artifacts. Similarly, the Wj was 331 for patience and endurance, zero for beauty of wisdom, 182 for beauty of knowledge, 294 for beauty of intention, 0.074 for beauty of forgiveness and forbearance, and 115 for beauty of the faith. Besides, the highest use of rhetorical beauty in the Qur'an was for question with 26 cases of frequency.
- **Conclusion:** we can conclude that in the textbooks entitled the 'Heavenly Gifts' in primary schools, not all dimensions of material, spiritual, and rhetorical beauties have been paid attention to equally.

Keywords: Content Analysis, Aesthetics, Material Beauty, Spiritual Beauty, Rhetorical Beauty, Quran

- **Citation:** Dawood Tahmasb-zada Sheikhlar, Azada Sahebi Alamdari, Mohsen Diba'i Saber. (2021). The Content Analysis of the School Textbooks from the Viewpoint of the Aesthetic Dimensions with an Emphasis on the Qur'anic Beauties, Applied Issues in Islamic education, 6(2): 55-86.

Received: 2021/05/02

Accepted: 2021/07/01

1. **Corresponding Author:** An Associate Professor of Curriculum development; Department of Educational Sciences, College of Educational Sciences and Psychology, Tabriz University, Tabriz, Iran.

E-mail: d.tahmaseb@tabrizu.ac.ir 000-0001-7344-9931.

2. MA Student of Curriculum development, Department of Educational Sciences, College of Educational Sciences and Psychology, Tabriz University, Tabriz, Iran

E-mail: a_sahebi@tabrizu.ac.ir 000-0002-6936-8407.

3. Assistant Professor of Curriculum development, Department of Educational Sciences, College of Humanities, Shahed University, Tehran, Iran

E-mail: m.dibaiei@gmail.com. 000-0001-5061-2011.

تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به لحاظ میزان توجه به ابعاد زیبایی‌شناسی با تأکید بر زیبایی‌های قرآنی

■ داود طهماسب‌زاده‌شیخ‌لاذر* ■ آزاده صاحبی علمداری** ■ محسن دیبایی صابر***

چکیده

- هدف: پژوهش حاضر با هدف تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به لحاظ میزان توجه به ابعاد و مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی با تأکید بر زیبایی‌های قرآنی انجام یافته است.
- روش: پژوهش حاضر از نظر هدف، جزء تحقیقات کاربردی، از لحاظ رویکرد پژوهش جزء تحقیقات کمی و از لحاظ روش گردآوری داده‌ها و تحلیل آن‌ها از نوع تحلیل محتوا است. جامعه آماری پژوهش محتوای کتب هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ و نمونه آماری پژوهش برابر جامعه و شامل کتب هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی بود. ابزار گردآوری داده‌ها، چک‌لیست محقق ساخته مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی بود و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از آمار توصیفی و آنتروپی شانون استفاده شد.
- یافته‌ها: نتایج پژوهش نشان داد در زیبایی‌های مادی، زیبایی طبیعت ۱۷ مورد، زیبایی جانداران ۱۴ مورد، زیبایی آسمان ۶ مورد، زیبایی انسان و مصنوعات هنری بشر ۲ مورد و در زیبایی‌های معنوی، زیبایی ایمان ۳۸ مورد، زیبایی علم ۱۷ مورد، زیبایی عفو و اغماض ۱۱ مورد، زیبایی نیت زیبا ۱۰ مورد، زیبایی صبر و استقامت ۴ مورد، و زیبایی عقل ۰ مورد وجود داشت. نتایج آنتروپی شانون نیز نشان داد که ضریب اهمیت (Wj) برای زیبایی انسان، ۰.۲۷۱:

□ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۱۰

□ تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۱۲

* نویسنده مسئول: دانشیار برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

E-mail: d.tahmaseb@tabrizu.ac.ir. 000-0001-7344-9931

** دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

E-mail: a_sahebi@tabrizu.ac.ir. 000-0002-6936-8407

*** استادیار برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران.

E-mail: m.dibaei@gmail.com. 000-0001-5061-2011

زیبایی آسمان ۱۴۲؛ زیبایی جانداران ۱۸۹؛ زیبایی طبیعت ۱۲۵؛ زیبایی رنگ‌ها ۰ و زیبایی مصنوعات هنری بشر ۲۷۱. می‌باشد. همچنین ضریب اهمیت (Wj) برای زیبایی صبر و استقامت، ۳۳۱؛ زیبایی عقل ۰؛ زیبایی علم ۱۸۲؛ زیبایی نیت زیبا ۲۹۴؛ زیبایی عفو اغماض ۰۷۴. و زیبایی ایمان ۱۱۵. می‌باشد. همچنین بیشترین استفاده از زیبایی‌های بلاغی قرآنی مربوط به استفهام با فراوانی ۲۶ مورد می‌باشد.

● **نتایج:** بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که در کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی دوره ابتدای به تمامی ابعاد زیبایی مادی، معنوی و بلاغی به‌طور یکسان توجه نشده است.

واژگان کلیدی: تحلیل محتوا، زیبایی‌شناسی، زیبایی مادی، زیبایی معنوی، زیبایی بلاغی، قرآن.

مقدمه

تعلیم و تربیت به‌عنوان یک نهاد تربیتی و آموزشی که مسئولیت تعلیم علوم و تربیت شهروندی را به عهده دارد؛ بایستی به تمامی ابعاد وجودی انسان توجه نماید. ولی نگاهی به تاریخ تعلیم و تربیت کشورها نشان می‌دهد که سیستم آموزشی آن‌ها در بعد آموزشی و شناختی هدفمند عمل می‌کند و سایر ابعاد وجودی انسان یا به فراموشی سپرده شده یا اگر هم دیده شده خیلی چشمگیر و هدفمند نیست؛ در حالی که مهم‌ترین هدف تعلیم و تربیت، کشف نقاط قوت درونی هر فرد و کمک به او در شناسایی توانایی‌های ذهنی و عملی و کشف دنیای پیرامون خود می‌باشد. تعلیم و تربیت عمومی ما اغلب معلمان و دانش‌آموزان را آموزش می‌دهند تا بخوانند، بنویسند، به‌طور تحلیلی تفکر کنند، شمارش بکنند و به شیوه‌های متفاوتی به توانایی‌های خود دست یابند؛ اما چیزی که کمتر به آن توجه می‌شود استعداد، خلاقیت، عواطف و احساسات و توانایی، زیبایی‌شناختی و... می‌باشد (ایمان‌نژاد، ایمان‌زاده، تقی‌پور و طهماسب‌زاده‌شیخ‌لار، ۱۳۹۸).

یکی از ابعاد مورد غفلت نظام‌های آموزشی، بعد عاطفی فراگیران می‌باشد. علی‌رغم اینکه هم فیلسوفان تعلیم و تربیت و هم متخصصان علوم تربیتی از جمله روانشناسان تربیتی و رشد، اهمیت این موضوع را به شیوه‌های ممکن روشن ساخته‌اند ولی باز هم در عمل و هنگام برنامه‌ریزی درسی و آموزش، این بعد را مورد بی‌توجهی و بی‌مهری قرار داده‌اند. بی‌شک یکی از موضوعات بحث‌انگیز و مهم در این زمینه توجه برنامه درسی به زیبایی و زیبایی‌شناسی است (طهماسب‌زاده‌شیخ‌لار، ۱۳۹۳).

درک و دریافت زیبایی قدمتی به درازای پیدایش انسان به روی کره خاکی دارد. از روزگاران کهن، حس زیبایی‌شناختی در انسان وجود داشته است و این احساس هم در تجربه‌های فردی پیوسته در حال رشد و نمو است و هم در آموزش و پیوستن تجارب افراد با یکدیگر (خرقانی، ۱۳۸۸). اما درباره زیبایی^۱ همچون سایر کلمات کلیدی تعاریف مختلفی ارائه شده است. زیبایی مقوله‌ای است که تمامی مکاتب علمی، فلسفی، هنری و دینی به نحوی از آن سخن گفته‌اند (طهماسب‌زاده‌شیخ‌لار، ۱۳۹۳). در تعریف زیبایی شاید بتوان گفت به تعداد مکاتب و حتی فراتر از آن به تعداد کسانی که در این زمینه سخن گفته‌اند تعریفی از زیبایی وجود دارد. این امر ضمن آنکه از مشکل بودن تعریف زیبایی حکایت می‌کند دلالت بر این دارد که شایسته‌تر آن است که به جای پرداختن به تعریف زیبایی (که انسان به شکل فطری به آن گرایش دارد) به دنبال تبیین مختصات و مراتب آن بود (نقی‌زاده، ۱۳۸۳).

از بررسی ادبیات پژوهشی در خصوص مفهوم شناسی و تعریف زیبایی و زیبایی‌شناسی به‌منظور مشخص کردن حدود و ثغور آن دیدگاه‌ها، نظرات، رویکردهای مختلف وجود دارد. طهماسب‌زاده‌شیخ‌لار (۱۳۹۳) در بررسی ادبیات زیبایی و زیبایی‌شناسی به این نتیجه رسید که: الف) گروهی از زیبایی‌شناسان تمایل به نفی وجود زیبایی دارند، ب) گروه دیگر آن را ذاتی اشیای مورد تجربه زیبایی‌شناسی می‌دانند. ج) برخی نیز توجه به ویژگی‌های عینی در تعیین زیبایی دارند و مسئله زیبایی را به سودمندی ربط می‌دهند. د) عده‌ای نیز زیبایی را وابسته به عواملی می‌دانند و معتقدند در ماهیت زیبایی عواملی مثل لذت، سودمندی، رضایت، خوش آمدن و پسندیدن، دوست داشتن، همیشگی نبودن و ناپایداری، سادگی و تکرار، غیرمنتظره بودن، بزرگ‌نمایی و چندبعدی بودن دخیل و سهیم هستند. ر) گروهی نیز زیبایی را حاصل توازن، هماهنگی، تعادل و انسجام تلقی می‌کنند. ه) نظم داشتن آثار هنری یکی از فاکتورهای زیبایی از نظر هنرمندان و صاحب‌نظران است. اثری که دارای نظم و چینش منظم می‌باشد زیبایی خاصی می‌آفریند. و) برخی دیگر نیز برآنند که زیبایی دارای وجودی متعالی است. ی) دسته‌ای دیگر نیز زیبایی و معرفت به آن را لزوماً یک دانش میان‌رشته‌ای می‌دانند و معتقدند می‌تواند ماهیتی تفسیری، تجویزی، توصیفی یا آمیزه‌ای از این‌ها باشد.

این رویکرد میان‌رشته‌ای^۱ به تربیت زیبایی‌شناسی این اطمینان را می‌دهد که هیچ مسئولیت منحصر به فردی برای هیچ‌کدام از سرفصل‌های درسی یا قلمروهای برنامه درسی وجود ندارد و تجربه زیبایی‌شناسی حوزه تخصصی منحصر به فرد هنر نیست و می‌توان آن را در تمامی بخش‌های تجربه یافت. مطالعات آکادمیک، زیبایی‌شناسی را با هنر و انسان‌گرایی مرتبط می‌سازد (Gale, 2005). به نظر Gale، زیبایی‌شناسی می‌تواند یک نقش بسیار مهم و حساس در سایر رشته‌ها داشته باشد. برای نمونه، ریاضی‌دانان قادر به یافتن زیبایی در اثبات^۲، اعداد^۳، معادلات^۴، هندسه^۵ هستند. دانش‌آموزان در مدارس می‌توانند به آسانی دارای احساس زیبایی‌شناسی علمی از طریق مطالعه طبیعت، زمین‌شناسی، سبک‌های زندگی، اقیانوس‌شناسی، اخترشناسی و از این قبیل باشند. بسیاری از فعالیت‌های فیزیکی تأکید روی سبک‌ها به اندازه مهارت‌ها (از جمله ژیمناستیک و شنا) دارد (Jacobs, 2009).

علیرغم اهمیت رویکرد زیبایی‌شناسی در برنامه درسی، تصور می‌شود که در ادبیات تعلیم و تربیت و برنامه درسی، زیبایی‌شناسی در نتیجه توجه فلاسفه و صاحب‌نظران غربی درباره اهمیت و نقش هنر و زیبایی در تعلیم و تربیت مورد توجه است ولی این مفاهیم در تربیت اسلامی همچنان مغفول مانده است: زیبایی‌شناسی اگرچه از موقعیت مهمی در فلاسفه و جهان‌بینی اسلامی برخوردار است اما به دلایل مختلف تاریخی، علمی و اجتماعی تضعیف شده و در سطح مباحث نظری و ادبی باقی مانده و تقریباً هیچ نقشی در علوم اسلامی و انسانی به خصوص تربیت اسلامی در عصر ما ایفا نکرده است. (علیق، ۱۳۹۰) این در حالی است ادبیات ملی و اسلامی ما سرشار از تجربه‌های تربیتی زیبایی‌شناسانه است (طهماسب‌زاده‌شیکلار، ۱۳۹۳).

از بررسی سیر تحول برنامه درسی در طول تاریخ می‌توان استنباط کرد که برنامه درسی از رویکردهای شناختی سنتی که عامل عواطف را دخالت نمی‌دهد تأثیر پذیرفته و از رویکردهای معاصر که به عواطف و احساسات در شناخت توجه داشته غافل مانده است. به عبارتی رویکردهای برنامه درسی از پیشرفت و دستاوردهای علوم شناختی عقب مانده

1. cross-disciplinary
2. proof
3. numbers
4. equations
5. geometry

است و در حال حاضر از سنت شناخت‌گرایی تأثیر پذیرفته ولی از یافته‌های جدید آن تأثیر نمی‌پذیرد (طهماسب‌زاده‌شیخ‌لار، ۱۳۹۳)

در حالی که بسیاری از متخصصان تعلیم و تربیت بر این باورند که هدف آموزش و پرورش تنها انتقال حجم عظیمی از معلومات و دانش به کودکان نیست و برای آنکه فراگیران بتوانند نقش اجتماعی پیچیده خود را در جهان امروز ایفا کنند، تجهیز آن‌ها به مهارت‌های شناختی به‌تنهایی کفایت نمی‌کند. از این زاویه است که رویکرد هنری و زیبایی‌شناختی را می‌توان یک ضرورت برای فراگیران به حساب آورد که دریچه جدیدی را به روی آن‌ها می‌گشاید و معیاری برای فهم، تحلیل، ارزیابی و کار بست دانسته‌ها در اختیارشان می‌گذارد (طهماسب‌زاده‌شیخ‌لار و علم‌الهدی، ۱۳۹۸). در این راستا، تربیت اسلامی به‌جای شناخت علمی به شناخت هنری و زیبایی‌شناسانه ناظر است (آقای، ۱۳۹۲) از جمله مواردی که در آن تأکید زیادی به مقوله زیبایی و زیبایی‌شناسی شده است، قرآن کریم است. قرآن کریم یگانه منشور جاویدان الهی است که بی‌نظیرترین دستورات را برای بهبود زندگی بشری دنیوی و اخروی در بردارد (رشیدی، کشاورز، بهشتی و صالحی، ۱۳۹۶). این کتاب مقدس در میان تمامی جوامع بشری و به‌ویژه جهان اسلام، از جایگاه ویژه و ارزشمندی برخوردار است و بی‌تردید زیباترین و کامل‌ترین جلوه جمال الهی است و ثقل اکبر رسالت و معجزه ابدی نبوت و درمان همه دردهای فکری و روحی و زدااینده همه تردیدها و تزلزل‌های اعتقادی است (صادق‌زاده، ۱۳۸۰، یوسف‌زاده، یوسف‌زاده، تاشک، ۱۳۹۷)

قرآن که کتاب تربیت است به زیبایی توجه کرده است. این کتاب آسمانی به‌منزله کتاب اصلی تربیت انسان‌ها برای انتقال پیام‌های تربیتی خود به‌شدت از زبان زیبایی‌شناختی بهره برده است. (مروتی، حسینی‌نیا و سیفعلی‌ئی، ۱۳۷۹) تفاوت زبان زیبایی‌شناسی و علمی در آن است که زبان علمی بر نقل حقایق به‌صورت واقعی خود استوار است؛ در حالی که زبان هنر به عنصر تخیل تکیه دارد. به‌عنوان مثال خداوند در قرآن برای بیان اهمیت انفاق در راه خدا، از چنین تعبیری استفاده نمی‌کند که هر کسی برای خوشنودی خدا اموال خود را انفاق کند، چند برابر آن پاداش خواهد گرفت. چون این یک بیان واقعی یا علمی است. خداوند در قرآن چنین می‌فرماید: «مثل الذین ینفقون اموالهم فی سبیل الله کمثل حبه» (بقره، ۲۶۱). این تعبیر یک بیان هنری است و تفاوت تعبیر گذشته با

این تعبیر، ایجاد یا افزون یک رابطه جدید میان «انفاق» و «دانه گندم» است (به نقل از طهماسب زاده شیخ‌لار و علم‌الهدی، ۱۳۹۸).

در فطرت انسان که خلیفه خداوند در زمین است حس زیبایی دوستی و زیبایی جویی نهاده شده و انسان به طور فطری به دنبال زیبایی و نیازمند زیبایی است. در اسلام زیبایی همگام با عقل و فطرت است، زیبایی و زیبایی جویی امر مطلوبی شمرده شده، به آن دعوت شده و حتی محروم کردن مردم از آن توبیخ شده است. از آنجاکه انسان دارای فطرت است و قرآن نیز کتاب تکوین و هدایت به حساب می‌آید، پس می‌توان گفت آیات الهی (قرآن) برای رشد، هدایت و شکوفایی فطرت انسانی نازل شده است. از این رو تربیت و هدایت فطرت، هدف اصلی آفرینش به حساب می‌آید (طهماسب زاده شیخ‌لار و علم‌الهدی، ۱۳۹۸).

با توجه به اهمیت بعد تربیت زیبایی‌شناختی فراگیران، دمیدن روح به محتوای کتاب‌های درسی و زنده کردن موضوع و محتوایی که مهم و قابل تعلیم تشخیص داده شده، با رویکرد زیبایی‌شناسی ممکن است؛ زیرا زیبایی از دیدگاه اسلامی درجه کامل‌تری از حیات و زندگی است و علائم آن به صورت منظم و معناداری یعنی توازن شغلی یا هندسی و تعادل و تناسب و... خود را نشان می‌دهد؛ اما ذات زیبایی در حیات ریشه دارد و معنا را القاء می‌کند (طهماسب زاده شیخ‌لار و علم‌الهدی، ۱۳۹۸). در این راستا، پژوهش‌ها نشانگر آن است که اصول و ارزش‌های دینی می‌تواند از طریق کتب درسی انتقال یابد و زیبایی‌شناسی نیز از این قاعده مستثنی نیست (Niemi & Junn, 1993).

بطور کلی زیبایی در قرآن به دو دسته زیبایی‌های محسوسات (مادی) و زیبایی‌های معنویات تقسیم می‌شود:

● **الف) زیبایی‌های مادی (محسوسات):** زیبایی است که با قوای ظاهری انسان درک می‌شود و در جمادات، حیوانات و نباتات، آسمان، زمین و دریاها و غیره هویداست و شامل زیبایی انسان، زیبایی آسمان، زیبایی جانداران، زیبایی طبیعت، زیبایی رنگ‌ها، زیبایی مصنوعات هنری و زیبای بشر است.

● **ب) زیبایی‌های معنوی:** زیبای‌هایی که با قوه خیال انسان درک می‌شوند؛ نظیر زیبایی فصاحت و بلاغت که در قرآن کریم و سخنان ائمه اطهار علیهم‌السلام فراوان به چشم می‌خورد. این زیبایی با قوه عقل انسان نیز درک می‌شود و شامل صبر و

استقامت، زیبایی عقل، زیبایی علم، نیت زیبا، زیبایی عفو و اغماض، زیبایی ایمان است (عادل‌ی مقدم، ۱۳۸۳؛ خرقانی، ۱۳۸۷؛ خسروی بی‌تا).

در اسلام منظور از زیبایی همگامی با عقل و فطرت است که درجه کامل تری از حیات می‌باشد و از آنجا که هدف تربیت احیای فطرت است، پس اهمیت زیبایی‌شناسی در کتب درسی آشکار می‌شود، ولی از آن غفلت شده است. رویکرد زیبایی‌شناسی با تأکید بر زیبایی‌های قرآن می‌تواند در حل برخی از معضلات آموزشی مفید و مناسب باشد. تربیت زیبایی‌شناسی نه تنها به تلطیف عواطف و تعالی بینش و تعادل احساسات آدمی یاری می‌رساند، یک حوزه معرفتی را نیز گسترش می‌دهد. صرف‌نظر از وجه شناختی یا عاطفی و رفتاری هنر و زیبایی‌شناسی، عدم توجه به آن در نظریه‌پردازی تربیتی به‌ویژه تربیت اسلامی و همچنین عدم استفاده از آن در روش‌های تربیتی، در واقع بی‌توجهی به یکی از راه‌های شناخت انسان از جهان و پدیده‌های آن و نیز محروم ساختن افراد از توانایی‌ها، مهارت‌ها و تجربه‌هایی است که به‌عنوان دریافت و درک زیبایی‌شناسی از آن یاد می‌شود. این در حالی است که زبان هدایت بشر زبان زیبایی‌شناختی است و از آنجا که هدایت و تربیت انسان‌ها نیز مبتنی بر فطرت پاک انسان است و تأکید اسلام نیز بر توجه به فطرت و سعی در بیدارسازی آن است؛ پس اگر تربیت انسان بر اساس فطرت باشد هیچ زبانی بهتر از زیبایی‌شناسی و هیچ هدفی بهتر از رسیدن به خداوند که ذاتش عین زیبایی و آفریده‌هایش نمود زیبایی می‌باشد نیست. پس هدف از خلقت نیز درک زیبایی‌های آن و استفاده زیباشناسانه از آن است و فلسفه تعلیم و تربیت نیز آموزش این زیبا درک کردن و زیبا بهره جستن است (طهماسب‌زاده‌شیکلار و علم‌الهدی، ۱۳۹۸).

از سوی دیگر، کتاب‌های درسی در نظام‌های آموزشی متمرکز (از جمله نظام آموزشی ایران) اهمیت ویژه‌ای دارد، به طوری که غالب فعالیت‌های آموزشی و پرورشی در چارچوب کتاب درسی و محتوای آن انجام می‌شود (پارمحمدیان، ۱۳۹۰). این ابزارهای آموزشی در نظام آموزش و پرورش یکی از عناصر مهم تلقی می‌شود که در تحقق اهداف نظام آموزشی نقش مهم و اساسی دارند. در کشور ایران، بیشتر فعالیت‌های آموزشی در چارچوب کتاب‌های درسی صورت می‌گیرد و بیشترین فعالیت‌ها و تجربه‌های آموزشی دانش‌آموزان و معلمان حول محور آن سازمان‌دهی می‌شود. این واقعیت باعث شده است که صاحب‌نظران و پژوهشگران، بررسی محتوای آموزشی دوره‌های تحصیلی را با توجه به نیازهای فراگیران

مورد بررسی و تحلیل قرار دهند (پیروانی نیا و پیروانی نیا، ۱۳۸۸). کتاب هدیه‌های آسمانی به‌عنوان یکی از کتب مهم در مقطع ابتدایی که لزوماً دربرگیرنده مفاهیم قرآنی است، می‌تواند نقش مهم و بسزایی در تربیتی زیبایی‌شناختی و توجه به مؤلفه‌های زیبایی‌شناختی با رویکرد قرآنی داشته باشد. لذا پژوهش حاضر به بررسی و تحلیل محتوای کتاب‌های درسی به لحاظ میزان توجه به ابعاد و مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی با تأکید بر زیبایی‌های قرآنی می‌پردازد و سؤال اصلی پژوهش این است که به چه میزان به این مؤلفه‌ها در این کتب درسی هدیه‌های آسمانی پرداخته شده است. به عبارتی سؤال‌های اصلی پژوهش عبارتند از:

- توجه به ابعاد و مؤلفه‌های زیبایی‌های مادی با تأکید بر زیبایی‌های قرآنی در محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به چه میزان است؟
- توجه به ابعاد و مؤلفه‌های زیبایی‌های معنوی با تأکید بر زیبایی‌های قرآنی در محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به چه میزان است؟
- توجه به زیبایی‌های بلاغی قرآنی (تشبیه، استعاره، کنایه، مبالغه، استفهام، حذف، تکرار، واج‌آرایی) در محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به چه میزان است؟

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، جزء تحقیقات کاربردی، از لحاظ رویکرد پژوهش جزء تحقیقات کمی، به لحاظ ماهیت، توصیفی و از لحاظ روش گردآوری داده‌ها و تحلیل آن‌ها از نوع تحلیل محتوا است. اکثر تحلیل‌های محتوا در تعلیم و تربیت شامل جمع‌آوری داده‌ها درباره جنبه‌های مختلف پیام‌های رمزگردانی شده در محصول ارتباطات است. تحلیل محتوا به‌عنوان یک روش تحقیق دارای مراحل زیر است: انتخاب جامعه آماری؛ معیار توصیف؛ انتخاب یک طبقه‌بندی بر اساس معیار توصیف؛ تعیین واحد ثبت؛ تشخیص عناصر هر طبقه؛ و پردازش اطلاعات و نتیجه‌گیری (نوریان، ۱۳۸۸).

در این پژوهش، محتوای کتب هدیه‌های آسمانی مقطع ابتدایی سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ به‌عنوان جامعه آماری انتخاب شده است و معیار توصیف، توجه به مفاهیم زیبایی‌شناسانه قرآنی می‌باشد. نمونه آماری پژوهش شامل کتب هدیه‌های آسمانی مقاطع شش‌گانه ابتدایی در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ می‌باشد. به‌دلیل محدود بودن حجم جامعه، حجم نمونه برابر با حجم جامعه بود.

جدول ۱. مشخصات کتب هدیه‌های آسمانی مقطع ابتدایی

کتاب‌ها	پایه دوم	پایه سوم	پایه چهارم	پایه پنجم	پایه ششم	مجموع
تعداد صفحه	۹۶	۱۲۸	۱۲۸	۱۲۸	۱۱۲	۵۹۲
تعداد درس	۲۰	۲۰	۱۹	۱۷	۱۷	۹۳

با توجه به اینکه روش تحقیق حاضر از نوع تحلیل محتواست، بنابراین جهت گردآوری داده‌ها از تکنیک‌های تحلیل محتوا (فهرست واریسی) استفاده شد. فرم اولیه این چک‌لیست، از ادبیات و مبانی نظری پژوهش تهیه شد. جهت بررسی روایی آن، چک‌لیست تهیه‌شده در اختیار پنج نفر از صاحب‌نظران این حوزه (اساتید رشته‌های قرآنی، اساتید زبان و ادبیات عربی، زبان‌شناسی، برنامه‌ریزی درسی و هنر) برای تغییر و اصلاح قرار گرفت که پس از اعمال نظرات آن‌ها فهرست واریسی تحلیل محتوای نهایی تدوین شد. جهت بررسی پایایی نیز از ضریب توافق لاوشه استفاده شد که میزان $0/۸۶$ به دست آمد. واحد تحلیل و بررسی در این پژوهش، متون (کلمات، جملات و عبارات‌ها)، تصاویر، پرسش‌ها و فعالیت‌های کتب هدیه‌های آسمانی مقطع ابتدایی بود.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها عمدتاً از آمار توصیفی فراوانی و درصد فراوانی و نمودار استفاده شد؛ اما برای آزمودن سؤالات تحقیق از آمار استنباطی آنتروپی شانون جهت بررسی درجه اهمیت هریک از ابعاد و مؤلفه‌ها استفاده شد.

روش آنتروپی شانون برگرفته از تئوری سیستم‌ها است و در بحث تحلیل محتوا، نگاه جدیدی به پردازش داده‌هاست. براساس این روش تحلیل داده‌ها بسیار قوی‌تر و معتبرتر می‌شود. در نظریه اطلاعات، آنتروپی شاخصی برای اندازه‌گیری عدم اطمینان است که با یک توزیع احتمال بیان می‌شود (شانون، ۱۹۸۴: ۱۰۹؛ به نقل آذر، ۱۳۸۰).

جهت انجام آنتروپی شانون در تحلیل محتوا:

- ابتدا فراوانی هریک از مقوله‌های شناسایی شده بر اساس تحلیل محتوا، مشخص شد و ماتریس فراوانی‌های مورد نظر به هنجار شد. برای این منظور از روش نرمال‌سازی خطی با فرمول زیر استفاده شد:

● در مرحله‌ی دوم بار اطلاعاتی هر مقوله محاسبه شد:

$$k = \frac{1}{\ln(a)} \quad \text{و} \quad a = \text{تعداد گزینه‌ها}$$

$$E_j = -k \sum [n_{ij} \ln(n_{ij})]$$

● در مرحله‌ی سوم ضریب اهمیت هر مقوله محاسبه شد. هر مقوله که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد، از درجه اهمیت بیشتری برخوردار است:

$$W_j = \frac{E_j}{\sum E_j}$$

n = هنجار شده‌ی ماتریس فراوانی

E_j = بار اطلاعاتی

m = تعداد پاسخگو

i = شماره‌ی پاسخگو

j = شماره‌ی مؤلفه

x = تعداد مؤلفه

Ln = لگاریتم

W_j = ضریب اهمیت هر مقوله

هر مقوله‌ای که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد باید از درجه‌ی اهمیت (W_j) بیشتری برخوردار باشد. (آذر، ۱۳۸۰).

یافته‌های پژوهش

در بررسی ادبیات و مبانی نظری موضوع پژوهش، دوازده مؤلفه زیبایی‌شناسی با تأکید بر زیبایی‌های قرآن شناسایی شد.

جدول ۲. جدول ابعاد و مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی با تأکید بر زیبایی‌های قرآنی

زیبایی مادی	انسان	آسمان	جانداران	طبیعت	رنگ ها	مصنوعات هنری بشر
زیبایی معنوی	صبر و استقامت	عقل	علم	نیت زیبا	عفو اغماض	ایمان
زیبایی بلاغی	تشبیه	استعاره	کنایه	تشخیص	استفهام	واج آرایی

از مجموع ۹۶ صفحه بررسی شده در متن کتاب هدیه‌های آسمان پایه دوم، ۴۸ واحد تحلیل شناسایی و فراوانی هر مؤلفه و کلید واژه مربوطه در جدول زیر نشان داده شده است. در جدول ۲-۴ فراوانی مؤلفه‌ها و کلید واژه‌های مؤلفه‌ها با ذکر مثال برای هر کدام برای پایه دوم آورده شده است.

جدول ۳. جدول فراوانی مؤلفه‌ها و کلید واژه‌های زیبایی‌شناسی با تأکید بر زیبایی‌های قرآنی در پایه دوم

پایه	زیبایی‌شناسی	مؤلفه	فراوانی	مثال (صفحه)
دوم	مادی	انسان	۰
		آسمان	۴	<ul style="list-style-type: none"> همان خدایی که ما را خیلی دوست دارد و نعمت‌های زیادی به ما داده است، مانند خورشید، باران، میوه‌ها و... (۱۱) خداوند زمین و آسمانی تو هم بخشنده‌ای، هم مهربانی. (۱۳) خدایا! آفتاب و آب از توست ستاره، آسمان، مهتاب از توست. (۱۳) خدایا بندگان تو و زمین‌های تشنه منتظر باران هستند. بارانت را برای ما بفرست... (۶۷)
		جانداران	۵	<ul style="list-style-type: none"> به گنجشکان پَر پرواز دادی به مرغان جوجه‌های ناز دادی. (۱۳) جیک جیک گنجشک شنیدنی بود پر زدن او چه دیدنی بود. (۱۷) جیک جیک چند جوجه به گوشم رسید. صدا را دنبال کردم تا به لانه گنجشک که رسیدم. چه جوجه‌های زیبایی! (۲۲) تصویر (۲۳) به نام خدای بزرگ که پروانه را آفرید به روی دو تال او خط و خال زیبا کشید. (۲۵)
		طبیعت	۱۰	<ul style="list-style-type: none"> هدیه‌های زیبای خدا را در این عکس پیدا کن و برای دوستانت بگو. (۱۲) خدای غنچه‌های رنگ رنگی خدای شاپرک‌های قشنگی تو دشت بی‌کران را آفریدی در آن نقاشی دریا کشیدی. (۱۳) خدای باغ و باران و بهاری خدای سبزه زار و جویباری. (۱۳) ... از میان درختان سرسبز می‌گذشتم. (۲۲) در دفتر نقاشی خود دو گل زیبا بکش. (۲۴) بوی گل در حیاط پیچیده است. (۴۰) طبیعت نعمت خداست، ما نباید آن را کثیف کنیم. پاکیزگی از نشانه‌های دین ماست. (۷۷) امین و مینا در مورد طبیعت و زیبایی‌های آن صحبت می‌کنند. (۷۸) از بالای تپه، همه جا سرسبز و زیبا دیده می‌شود. (۹۲) تصویر (۹۳)
		رنگ‌ها	۲	

جدول ۳. (ادامه)

پایه	زیبایی شناسی	مؤلفه	فراوانی	مثال (صفحه)
دوم	معنوی	مصنوعات هنری بشر		<ul style="list-style-type: none"> ● اکنون که به کلاس دوم آمده‌ای، برایت هدیه‌ای دارم! یک کتاب زیبا، هدیه‌های آسمان. (۷) ● خداوند به ما چشم داده تا بتوانیم همه جا را ببینیم و نقاشی‌های زیبا بکشیم. (۱۱)
		صبر و استقامت	•	<ul style="list-style-type: none"> ● حتی یک لحظه هم از جوجه هایش جدا نمی شود! (۲۲) تصویر (۲۴)
		عقل	•
		علم	•
		نیت زیبا	۷	<ul style="list-style-type: none"> ● من هدیه گرفتن را خیلی دوست دارم! (۱۱) ● اول برای دیگران دعا می‌کنیم و بعد برای خود! (۱۸) ● امین: خدایا به من و دوستانم کمک کن. (۲۰) تصویر (۳۷) ● امام آرد و گوشت را به مادر داد تا برای پچه‌ها غذا بپزد. (۵۸) تصویر (۵۹)
		عفو و اغماض	۱	<ul style="list-style-type: none"> ● امام از اسب پیاده شد، حرف‌های او را شنید و با مهربانی گفت: مثل این که در شهر ما کسی را نمی‌شناسی. (۶۳)
		ایمان	۱۷	<ul style="list-style-type: none"> ● خانم معلم سخنش را با نام خدا آغاز کرد و گفت. (۱۰) ● از خدایی که این همه نعمت و هدیه به من داده است، تشکر کنم و بگویم. (۱۳) ● فکر می‌کنم آنها با این کار از خدا تشکر می‌کنند. (۱۴) ● پرندگان چه حرف‌های خوبی به خدا می‌زنند. من هم می‌خواهم با خدا حرف بزنم و از او تشکر کنم. (۱۴) ● گنجشک زیبا با خنده گفتا من می‌گزارم شکر خدا را آواز گنجشک عبادت اوست پرواز گنجشک اطاعت اوست. (۱۷) ● مادر دست به‌سوی آسمان بلند کرده بود و زیر نور ماه دعا می‌کرد. (۱۸) ● پسر دعا‌های مادر را می‌شنید و آهسته آمین می‌گفت. (۱۸) ● امین برادر مینا است. آنها دوست دارند کنار مادر بزرگ بنشینند و دعا کنند. (۲۰) ● خدایا! به ما کمک کن کارهای خوب انجام دهیم تا امام زمان از ما راضی باشد و به رهبر عزیز ما سلامتی بده. (۲۰) تصویر (۲۱) ● خداوند از این مادر مهربان تر است. او بنده هایش را خیلی دوست دارد. (۲۲) ● می‌خواهم با خدای مهربان حرف بزنم. باید خود را آماده کنم. (۲۶) ● پسر دعا‌های مادر را می‌شنید و آهسته آمین می‌گفت. (۱۸) ● امین برادر مینا است. آنها دوست دارند کنار مادر بزرگ بنشینند و دعا کنند. (۲۰)

جدول ۳. (ادامه)

پایه	زیبایی‌شناسی	مؤلفه	فراوانی	مثال (صفحه)		
دوم	معنوی	ایمان	۱۷	<ul style="list-style-type: none"> ● خدایا! به ما کمک کن کارهای خوب انجام دهیم تا امام زمان از ما راضی باشد و به رهبر عزیز ما سلامتی بده. (۲۰) تصویر (۲۱) ● خداوند از این مادر مهربان تر است. او بنده هایش را خیلی دوست دارد. (۲۲) ● می‌خواهم با خدای مهربان حرف بزنم. باید خود را آماده کنم. (۲۶) ● پیامبران آمدند تا حرف‌های خدا را به گوش مردم برسانند و آنها را به خوبی‌ها دعوت کنند. (۳۵) ● مسجد خیلی زیباتر شده است! (۴۰) ● امام جماعت داستان‌های زیبایی از زندگی پیامبر تعریف کرد و بچه‌های مسجد سرود زیبایی خواندند. (۴۲) ● آفرین دخترم! بهترین راه حرف زدن با خدای مهربان، خواندن نماز است. (۵۵) ● نماز خواندن چه خوب و زیباست یاد خداوند فروغ دل‌ها. 		
				تشبیه	۰	-
				استعاره	۱	-
				کنایه	۰	● امام حسن (علیه‌السلام) مثل آن مرد تندی نکرده. (۶۵)
سوم	بلاغی	تشخیص	۶	<ul style="list-style-type: none"> ● گنجشگ زیبا، با خنده گفتا، من می‌گرامم شکر خدا را. (۱۷) 		
				استفهام	<ul style="list-style-type: none"> ● پدر و مادر را چه کسی به شما هدیه داده است؟ (۱۱) ● چه کسی بیشترین هدیه را به شما داده است؟ (۱۱) ● آنها به خدا چه می‌گویند؟ (۱۴) ● تصاویر حیوانات چه حرفایی می‌زند؟ (۲۴) ● پیامبران مردم را به چه کارهایی دعوت می‌کنند؟ (۳۵) ● اگر تو به جای آن بچه‌ها بودی و می‌خواستی با چند جمله از حضرت علی (علیه‌السلام). ● و خانواده‌اش تشکر کنی، چه می‌نوشتی؟ (۵۱) 	
					واج‌آرایی	

مطابق اطلاعات جدول ۳ مؤلفه‌ی ایمان با فراوانی ۱۷ و ۸۲٪ از مجموع ۴۸ واحد تحلیل شده بیشترین و مؤلفه‌های صبر و استقامت و مصنوعات هنری بشر با فراوانی ۲، کمترین تکرار را دارند و به مؤلفه‌های انسان، رنگ‌ها، عقل و علم، در کتاب هدیه‌های آسمان پایه دوم توجه نشده است. در زیبایی‌های بلاغی، استفهام با فراوانی ۶ و کنایه با فراوانی ۱ و بقیه موارد بدون فراوانی می‌باشند.

از مجموع ۱۲۸ صفحه بررسی شده در متن کتاب هدیه‌های آسمان پایه سوم، ۱۸ واحد تحلیل شناسایی و فراوانی هر مؤلفه و کلیدواژه‌ی مربوطه در جدول زیر نشان داده شده است. در جدول ۴ فراوانی مؤلفه‌ها و کلیدواژه‌های مؤلفه‌ها با ذکر مثال برای هر کدام در پایه سوم آورده شده است.

جدول ۴. جدول فراوانی مؤلفه‌ها و کلید واژه‌های زیبایی‌شناسی با تأکید بر زیبایی‌های قرآنی در پایه سوم

پایه	زیبایی‌شناسی	مؤلفه	فراوانی	مثال (صفحه)
سوم	مادی	انسان	۰
		آسمان	۱	● یکی از بهترین وقت‌ها برای دعا کردن، هنگام بارش باران است. (۱۴)
		جانداران	۰
		طبیعت	۰
		رنگ‌ها	۲
		مصنوعات هنری بشر	۰
سوم	معنوی	صبر و استقامت	۲	● او در کربلا و حادثه‌های بعد از آن، سختی‌های زیادی را تحقّل کرد و به همین دلیل، ایشان به صبر و شجاعت و فداکاری معروف شده است. (۴۲) ● صبور باشید، که خدا با صابران است. (۴۴)
		عقل	۰	
		علم	۵	تصویر (۱۰۲) ● ای مردم، تاکنون کسی را دانشمندتر از این مرد ندیده‌ام. تا او در میان شماست، به سراغ من نیایید و هر سؤالی دارید، از او پرسید (۱۰۵) ● من هم به‌عنوان یک مسلمان، علم و دانش زیادی داشته باشم. (۱۰۶) ● اگر چیزی را نمی‌دانید، از آگاهان بپرسید... (۱۰۷) ● او نیز مانند پدرش، همه مردم را به علم‌آموزی تشویق می‌کرد و خود، شاگردان زیادی را تربیت کرد که بعضی از آنان، دانشمندان بزرگ زمان خود شدند. (۱۱۰)
		نیت زیبا		● به برگزاری مراسم عزاداری در مدرسه یا مسجد محلّه کمک کنم. (۳۴)

جدول ۴. (ادامه)

پایه	زیبایی‌شناسی	مؤلفه	فراوانی	مثال (صفحه)
سوم	معنوی	عفو و اغماض	۲	<ul style="list-style-type: none"> «من خودم تصمیم گرفتم با شما که مرا نمی‌شناسید، همسفر شوم؛ چون کسانی که مرا می‌شناسند، اجازه نمی‌دهند برایشان خدمتی انجام دهم، برای همین خود را معرفی نکردم تا بتوانم به همه کمک کنم. (۹۸) اشتباه دیگران را ببخشید و از خطای آنها بگذرید. (۱۱۲)
		ایمان	۷	<ul style="list-style-type: none"> تنها کسی را بپرستید که آفریدگار شما و آفریدگار زمین و آسمان است، آفریدگار خورشید و ماه و ستارگان است. کسی که تنها خدای مهربان مردم جهان است. (۲۶) دوست داشتنتی کارها نزد خداوند، نماز اول وقت است. (۶۳) در این ماه، مردم بیشتر از ماه‌های دیگر عبادت می‌کنند، در مسجد جمع می‌شوند و با خواندن نماز و قرآن با خدا سخن می‌گویند؛ درست مثل یک مهمانی بزرگ. (۶۷) این روز را خدا برای شما عید قرار داده است. در این روز بسیار دعا کنید. (۷۵) کسانی که به خدا ایمان می‌آورند و کارهای نیک انجام می‌دهند، بهترین آفریده‌های خدا هستند. (۷۸) من خوب می‌دانم که قرآن از هدیه‌های آسمان است هر حرف زیبایی که دارد حرف خدای مهربان است. (۸۳) بهشت هدیه‌ای از سوی خدا به همه کسانی است که ایمان می‌آورند و کارهای خوب انجام می‌دهند. (۱۲۱)
سوم	بلاغی	تشبیه	۰	-
		استعاره	۰	-
		کنایه	۰	<ul style="list-style-type: none"> امام حسن (علیه‌السلام) مثل آن مرد تندی نکرده. (۶۵)
		تشخیص	۰	<ul style="list-style-type: none"> گنجشنگ زیبا، با خنده گفتا، من می‌گزارم شکر خدا را. (۱۷)
		استفهام	۷	<ul style="list-style-type: none"> اگر من جای او بودم، چه می‌کردم؟ (۹) به نظر شما مهم‌ترین عضو بدن کدام است؟ (۱۰) آیا ما به انسان، دو چشم و زبان و دو لب ندادیم؟ (۱۱) به نظر شما چرا خدایان هدیه‌های زیبا را در طبیعت قرار داده است؟ (۱۲) ما با انجام دادن چه کارهایی می‌توانیم پیرو امام حسین علیه‌السلام باشیم؟ (۳۸) روز تولد این بانوی بزرگ را «روز پرستار» نامیده‌اند. می‌دانید چرا؟ (۴۲) اگر من به جای اویس بودم، چه می‌کردم؟ (۴۸) بهتر است کمک کردن به دیگران چگونه باشد؟ (۹۹) به نظر شما چه شباهتی میان کارهای ما در این دنیا و کار یک کشاورز در مزرعه وجود دارد؟ (۱۲۲)
		واج‌آرایی	۱	<ul style="list-style-type: none"> یاد تو را چون گل هر صبح می‌بویم حرف دلم را جز با تو نمی‌گویم. (۱۸)

مطابق اطلاعات جدول ۴ مؤلفه‌های ایمان با فراوانی ۷ از مجموع ۱۸ واحد تحلیل شده بیشترین و مؤلفه‌های آسمان و نیت زیبای بشر با فراوانی ۱، کمترین تکرار را دارند و به مؤلفه‌های انسان، جانداران، طبیعت، رنگ ها، مصنوعات هنری بشر و عقل در کتاب هدیه‌های آسمان پایه سوم توجه نشده است. در زیبایی‌های بلاغی، استفهام با فراوانی ۹ و واج‌آرایی با فراوانی ۱ و بقیه موارد بدون فراوانی می‌باشند.

از مجموع ۱۲۸ صفحه بررسی شده در متن کتاب هدیه‌های آسمان پایه چهارم، ۱۱ واحد تحلیل شناسایی و فراوانی هر مؤلفه و کلیدواژه مربوطه در جدول زیر نشان داده شده است. در جدول ۵ فراوانی مؤلفه‌ها و کلیدواژه‌های مؤلفه‌ها با ذکر مثال برای هر کدام در پایه چهارم آورده شده است.

جدول ۵. جدول فراوانی مؤلفه‌ها و کلید واژه‌های زیبایی‌شناسی با تأکید بر زیبایی‌های قرآنی در پایه چهارم

پایه	زیبایی‌شناسی	مؤلفه	فراوانی	مثال (صفحه)
پایه چهارم	مادی	انسان	۰
		آسمان	۰
		جانداران	۰
		طبیعت	۳	تصویر (۹) ● امروز صبح وقتی وارد حیاط شدم، دیدم تعدادی از گل‌ها شکفته شده‌اند. از دیدن آنها خیلی خوشحال شدم. (۱۲۲) ● چقدر گندم زار زیبا و تماشایی است. (۱۲۳)
		رنگ‌ها	۰
		مصنوعات هنری بشر	۰
پایه چهارم	معنوی	صبر و استقامت	۲	
		عقل	۰	
		علم	۳	● خداوند بر هر چیز تواناست و علم او به همه چیز احاطه دارد. (۱۳) ● بزرگ‌ترین دانشمندان از آن همه علم و دانش امام شگفت زده شده بودند. (۶۶) ● خدا پیامبری از خودشان برانگیخت تا آنها را تربیت کند و به آنها قرآن و دانش بیاموزد. (۱۱۳)

جدول ۵. (ادامه)

پایه	زیبایی‌شناسی	مؤلفه	فراوانی	مثال (صفحه)
چهارم		نیت زیبا	۳	● فرشتگانی بر شما قرار داده که اعمالتان را می‌نویسند و می‌دانند شما چه می‌کنید. (۱۱۸)
		عفو و اغماض	۱	● نیکوکاران کسانی هستند که خشم خود را فرو می‌برند و خطاهای دیگران را می‌بخشند. (۴۷) ● تو هم قول بده این! ماجرا را برای کسی تعریف نکنی و آبروی دوست خود را نگه داری. (۴۹)
		ایمان	۲	● آسیه را تهدید کرد تا از ایمانش دست بردارد اما آسیه در ایمان خود استوار باقی ماند. (۱۸) تصویر (۲۴) ● لحظه‌ی زیبایی بود. بوی عطر و صدای صلوات همه جا پیچیده بود. (۴)
چهارم	بلاغی	تشبیه	۱	● دوربین‌های دقیق‌تر و حساس‌تر. (۱۱۹)
		استعاره	۱	-
		کنایه	۰	● مروارید مکه. (۷۳)
		تشخیص	۱	● ریشه لبخند زد و گفت. (۸)
		استفهام	۴	● خداوند نیازهای نوزاد را به این چهار گروه مواد غذایی چگونه برطرف می‌کند؟ (۱۲) ● با انجام دادن چه کارهایی می‌توانیم به سخن پیامبر صلی‌الله‌علیه‌و آله عمل کنیم؟ (۴۱) ● بچه‌ها به چه چیزهایی فکر می‌کنند؟ (۴۲) ● چرا این درس روشن‌ترین شب نام گرفته است؟ (۷۱)
		واج‌آرایی	۰	

مطابق اطلاعات جدول ۵ مؤلفه‌های طبیعت، علم و ایمان با فراوانی ۳ از مجموع ۱۱ واحد تحلیل شده بیشترین و مؤلفه‌های نیت زیبا با فراوانی ۱، کمترین تکرار را دارند و به مؤلفه‌های انسان، آسمان، جانداران، رنگ‌ها، مصنوعات هنری بشر، صبر و استقامت و عقل در کتاب هدیه‌های آسمان پایه چهارم توجه نشده است. در زیبایی‌های بلاغی، استفهام با فراوانی ۴ و تشبیه، استعاره و کنایه با فراوانی ۱ و بقیه موارد بدون فراوانی می‌باشند.

از مجموع ۱۲۸ صفحه بررسی شده در متن کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم، ۲۹ واحد تحلیل شناسایی و فراوانی هر مؤلفه و کلیدواژه مربوطه در جدول ۶ نشان داده شده

است. در جدول ۶ فراوانی مؤلفه‌ها و کلید واژه‌های مؤلفه‌ها با ذکر مثال برای هر کدام در پایه پنجم آورده شده است.

جدول ۶. جدول فراوانی مؤلفه‌ها و کلید واژه‌های زیبایی‌شناسی با تأکید بر زیبایی‌های قرآنی در پایه پنجم

پایه	زیبایی‌شناسی	مؤلفه	فراوانی	مثال (صفحه)
پایه پنجم	مادی	انسان	۲	تصویر (۱۶) ● نشانه‌های خدا در زمین... و در خودتان وجود دارد؛ آیا در آنها دقت نمی‌کنید؟ (۱۷)
		آسمان	۱	● اگر در آسمان و زمین، غیر از الله خداهای دیگری بود، آسمان و زمین به هم می‌ریخت. (۱۵)
		جانداران	۵	● مورچه‌ها قوی‌ترین حیوانات خشکی هستند. (۱۹) ● وقتی نوبت به حضرت عیسی علیه‌السلام رسید، گفت: «چه دندان‌های سفید و زیبایی دارد. (۳۱)» ● اجازه نمی‌داد برای سرگرمی و نشاط، حیوانات را به جان یکدیگر بیندازند یا برای تمرین تیراندازی، حیوانی را هدف قرار دهند. (۳۷) ● هنگام دوشیدن شیر، ناخ نهایتان را بگیرد تا حیوان اذیت نشود. تمام شیر را نیز ندوشید و مقداری هم برای بچه‌اش بگذارید. (۳۷) ● اگر کسی حیوانی را برای مدتی طولانی با بارش رها می‌کند یا او می‌فرمود: «اگر کاری داری، بار آن را پایین بگذار تا حیوان استراحت کند. (۳۷)»
		طبیعت	۴	● همه نیازهای دانه برای رشد از پیش اندیشیده، و در طبیعت آفریده شده است. (۱۴) ● دربارهٔ هر یک از پدیده‌های این جهان که فکر کنید، همین هماهنگی و نظم را خواهید دید. (۱۵) تصویر (۱۶) ● برای محافظت از طبیعت. (۴۰)
معنوی	معنوی	رنگ‌ها	۰
		مصنوعات هنری بشر	۰
		صبر و استقامت	۰
		عقل	۰

جدول ۶. (ادامه)

پایه	زیبایی‌شناسی	مؤلفه	فراوانی	مثال (صفحه)
پایه اول	مادی	علم	۵	<ul style="list-style-type: none"> همه نیازهای دانه برای رشد از پیش اندیشیده، و در طبیعت آفریده شده است. (۱۴) دربارهٔ هریک از پدیده‌های این جهان که فکر کنید، همین هماهنگی و نظم را خواهید دید. (۱۵) تصویر (۱۶) برای محافظت از طبیعت. (۴۰)
		نیت زیبا	۱	<ul style="list-style-type: none"> اندیشهٔ نیک (۱۱)
		عفو و اغماض	۴	<ul style="list-style-type: none"> نیکوکاران کسانی هستند که خشم خود را فرو می‌برند و خطاهای دیگران را می‌بخشند و خدا آنها را دوست دارد. (۱۲) با کسی قهر نمی‌کرد. (۳۶) وقتی دوستم با من قهر کرد. (۴۰) نیکوکاران کسانی هستند (که خشم خود را فرو می‌برند و خطاهای دیگران را می‌بخشند. (۶۰)
		ایمان	۷	<ul style="list-style-type: none"> وَ اقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي (۱۰) با اشتیاق تمام، چشم انتظار رسیدن وقت نماز بود و می‌فرمود: «نماز، نور چشم من است». (۳۳) خدا و فرشتگانش بر پیامبر درود می‌فرستند. ای مؤمنان، بر او درود فرستید و تسلیم فرمان او باشید. (۳۵) خدای مهربان در یکی از سوره‌های قرآن که اتفاقاً به نام تو نیز هست، مؤمنان را به «نماز جمعه» دعوت می‌کند. چه اجتماع با شکوهی. (۵۰) ای کسانی که ایمان آورده‌اید، هنگامی که نماز جمعه برگزار می‌شود به‌سوی آن بشتابید. (۵۴) به هر اندازه که می‌توانید قرآن بخوانید. (۱۰۵) ای خدای مهربان هرگاه به آسمان و زمین، به صخره‌ها و کوه‌های سنگین یا به درختان و گل‌های رنگین می‌نگرم تو را سپاس می‌گویم. (۱۲۸)
پایه دوم	بلاغی	تشبیه	۱	<ul style="list-style-type: none"> بهمن همیشه بهار (۱۰۸)
		استعاره	۲	<ul style="list-style-type: none"> خورشید پشت ابر (۸۵) بزرگ‌مرد تاریخ (۹۹)
		کنایه	۰	<ul style="list-style-type: none"> مروارید مکه (۷۳)
		تشخیص	۰	<ul style="list-style-type: none"> ریشه لیخند زد و گفت. (۸)
		استفهام	۳	<ul style="list-style-type: none"> این نظم و هماهنگی نشانهٔ چیست؟ (۱۵) چه هماهنگی‌های دیگری در طبیعت سراغ دارید؟ (۱۶) شما چه هماهنگی‌های دیگری در بدن خود می‌شناسید؟ (۱۷)
		واج‌آرایی	۰	

مطابق اطلاعات جدول ۶ مؤلفه‌ایمان با فراوانی ۷ از مجموع ۲۹ واحد تحلیل شده بیشترین و مؤلفه‌های آسمان و نیت زیبای بشر با فراوانی ۱، کمترین تکرار را دارند و به مؤلفه‌های رنگ‌ها، مصنوعات هنری بشر، صبر و استقامت و عقل در کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم توجه نشده است. در زیبایی‌های بلاغی، استفهام با فراوانی ۳ و استعاره با فراوانی ۲، تشبیه با فراوانی ۱ و بقیه موارد بدون فراوانی می‌باشند. از مجموع ۱۱۲ صفحه بررسی شده در متن کتاب هدیه‌های آسمان پایه ششم، ۱۴ واحد تحلیل شناسایی و فراوانی هر مؤلفه و کلیدواژه مربوطه در جدول زیر نشان داده شده است. در جدول ۷ فراوانی مؤلفه‌ها و کلیدواژه‌های مؤلفه‌ها با ذکر مثال برای هر کدام در پایه ششم آورده شده است.

جدول ۷. جدول فراوانی مؤلفه‌ها و کلید واژه‌های زیبایی‌شناسی با تأکید بر زیبایی‌های قرآنی در پایه ششم

پایه	زیبایی‌شناسی	مؤلفه	فراوانی	مثال (صفحه)
ششم	مادی	انسان	۰
		آسمان	۰
		جانداران	۰
	معنوی	طبیعت	۴	● صخره‌های بسترگ، کوه‌های بزرگ، رودهای جاری و دریا‌های پهناور، نشان دانایی و توانایی است. (۸) ● و از دل سنگ‌های سخت، آب‌های گوارا روان کردی و از ابرها، آبی فراوان فرو فرستادی و خورشید و ماه را چراغ درخشان قرار دادی. (۱۳) تصویر (۵۷)، تصویر (۷۱)
		رنگ‌ها	۰
		مصنوعات هنری بشر	۰
ششم	معنوی	صبر و استقامت	۰
		عقل	۰
		علم	۴	● به‌جای تماشای تلویزیون درس می‌خواند؛ حتی هنگام زنگ تفریح هم مشغول کتاب خواندن است. (۱۰۷) ● پرسش، کلید گنجینه دانش است. (۱۱۱)

جدول ۷. (ادامه)

پایه	زیبایی‌شناسی	مؤلفه	فراوانی	مثال (صفحه)
ششم		علم	۴	<ul style="list-style-type: none"> حق کسی که به تو علم می‌آموزد، این است که احترامش را نگه‌داری، در حضور او با دیگران سخن نگوئی و به سخنانش گوش فرا دهی. (۱۱) امیدوارم خداوند به شما عزیزان که کودکانی با محبت هستید، توفیق در تحصیل علم و اخلاق مرحمت فرماید. (۱۱۱)
		نیت زیبا	۳	<ul style="list-style-type: none"> فرشتگانی بر شما قرار داده که اعمالتان را می‌نویسند و می‌دانند شما چه می‌کنید. (۱۱۸)
		عفو و اغماض	۲	<ul style="list-style-type: none"> کسی شما را مسخره می‌کند یا به شما ناسزا می‌گوید. شما از دست او خیلی ناراحت و عصبانی هستید و تصمیم می‌گیرید... (۴۱) یکی از صمیمی‌ترین دوستانتان در حضور شما از دیگران بدگویی می‌کند؛ شما ... (۴۱)
		ایمان	۴	<ul style="list-style-type: none"> هرگاه به آسمان و زمین، به صخره‌ها و کوه‌های سنگین یا به درختان و گل‌های رنگین می‌نگرم، تو را سپاس می‌گویم. ای خدای مهربان من. (۸) افراد با ایمان، نباید کافران را به دوستی خود انتخاب کنند. (۳۵) اگر خدا را دوست دارید، از من پیروی کنید. (۳۵) تصوّر کنید در کنار حرم حضرت معصومه یا شاه‌چراغ هستید. در این مکان‌های شریف چه دعاهایی می‌کنید؟ (۱۰۵)
ششم	بلاغی	تشبیه	۴	<ul style="list-style-type: none"> سیمای خوبان (۳۷) باران اشک امانم نمی‌دهد. (۴۷) جهان دیگر (۵۴) حماسه آفرینان جاودان (۹۰)
		استعاره	۱	<ul style="list-style-type: none"> سرور آزادگان (۲۰)
		کنایه	۰	
		تشخیص	۰	
		استفهام	۴	<ul style="list-style-type: none"> برای اینکه یک کشتی بتواند از جان انسان‌ها در دریاهای طوفانی محافظت کند و آنها را به مقصد برساند، چه ویژگی‌هایی باید داشته باشد؟ (۲۵) چه کسانی می‌توانند سرنشینان این کشتی باشند؟ (۲۶) تشویق کردن دیگران به کارهای خوب چه اثری دارد؟ (۳۰) آیا آفرینش دوباره شما (در قیامت) دشوارتر است یا آفریدن آسمان که خدا آن را ایجاد کرده است؟ (۵۶)
		واج‌آرایی	۰	

مطابق اطلاعات جدول ۷ مؤلفه‌های طبیعت، علم و ایمان با فراوانی ۴ از مجموع ۱۴ واحد تحلیل شده بیشترین و مؤلفه‌های عفو و اغماض با فراوانی ۲ کمترین تکرار را دارند و به بقیه مؤلفه‌ها در کتاب هدیه‌های آسمان پایه ششم توجه نشده است. در زیبایی‌های بلاغی، استفهام و تشبیه با فراوانی ۴ و استعاره با فراوانی ۱ و بقیه موارد بدون فراوانی می‌باشند.

جدول ۸. داده‌های به‌هنجار شده شاخص‌های مربوط به ابعاد و مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی مادی، معنوی و بلاغی در قرآن

نوع زیبایی	ابعاد و مؤلفه‌ها	پایه اول	پایه دوم	پایه چهارم	پایه پنجم	پایه ششم	پیش‌بینی
زیبایی مادی	انسان	٪۶/۶۷	٪۱/۱۸۹	٪۳/۷	٪۴	٪۴/۵۴	٪۲
	آسمان	٪۶/۶۷	۰	۰	٪۱۲	٪۲/۲۷	٪۲
	جانداران	٪۶/۶۷	٪۱/۱۸۹	٪۷/۴	۰	٪۲/۲۷	٪۴
	طبیعت	٪۳/۳۳	٪۳/۷۷	٪۷/۴	٪۸	۰	٪۴
	رنگ‌ها	٪۶/۶۷	٪۵/۶۶	٪۷/۴	٪۴	۰	٪۴
	مصنوعات هنری بشر	٪۶/۶۷	٪۵/۶۶	٪۷/۴	٪۴	۰	٪۲
زیبایی معنوی	صبر و استقامت	٪۳/۳۳	٪۳/۷۷	٪۷/۴	۰	٪۲/۲۷	٪۴
	عقل	۰	٪۱/۱۸۹	۰	٪۴	٪۲/۲۷	٪۶
	علم	۰	٪۵/۶۶	٪۳/۷	۰	٪۶/۸۲	٪۲
	نیت زیبا	٪۳/۳۳	۰	٪۷/۴	٪۸	٪۶/۸۲	٪۶
	عفو و اغماض	٪۳/۳۳	٪۳/۷۷	۰	٪۴	٪۴/۵۴	٪۲
	ایمان	٪۶/۶۷	٪۳/۷۷	۰	٪۴	٪۴/۵۴	٪۶
زیبایی بلاغی	تشبیه	٪۶/۶۷	٪۳/۷۷	۰	٪۸	٪۶/۸۲	٪۴
	استعاره	٪۳/۳۳	٪۳/۷۷	٪۳/۷	٪۴	٪۴/۵۴	٪۲
	کنایه	٪۶/۶۷	٪۵/۶۶	٪۳/۷	٪۴	٪۴/۵۴	٪۴
	تشخیص	٪۶/۶۷	٪۵/۶۶	٪۳/۷	۰	٪۴/۵۴	٪۴
	استفهام	٪۶/۶۷	٪۳/۷۷	٪۳/۷	٪۴	٪۴/۵۴	٪۴
	واج آرایی	٪۳/۳۳	۰	٪۳/۷	٪۸	٪۲/۲۷	٪۶

به منظور پاسخگویی به این سؤال که توجه به ابعاد و مؤلفه‌های زیبایی‌های مادی با تأکید بر زیبایی‌های قرآنی در محتوای کتاب‌های درسی به چه میزان است؟ ابتدا فراوانی خرده شاخص‌ها و شاخص اصلی یا مؤلفه هر کتاب، مشخص و سپس بار اطلاعاتی داده‌ها به دست آمد و در نهایت، ضریب اهمیت آنها تعیین شد تا بدین طریق مشخص شود که بیشترین میزان توجه و اهمیت به کدام مؤلفه تعلق دارد.

جدول ۹: مقدار بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه زیبایی‌شناسی مادی به تفکیک پایه‌ها

رتبه	ضریب اهمیت (WJ)		مجموع فراوانی	ششم		پنجم		چهارم		سوم		دوم		کلیدواژه	مؤلفه
	مقدار بار اطلاعاتی (EJ)	مقدار بار اطلاعاتی (EJ)		درصد فراوانی		درصد فراوانی		درصد فراوانی		درصد فراوانی		درصد فراوانی			
				فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی				
۱	۰.۲۷۱	۰.۳۸۲	۲	۰	۰	۱۶,۶	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱. زیبایی انسان	زیبایی‌های مادی
۴	۰.۱۴۲	۰.۶۷۵	۶	۰	۰	۸,۳	۱	۰	۰	۱۰۰	۱	۱۹,۰۴	۴	۲. زیبایی آسمان	
۳	۰.۱۸۹	۰.۵۶۷	۱۴	۱۰۰	۴	۴۱,۶	۵	۰	۰	۰	۰	۲۳,۸	۵	۳. زیبایی جانداران	
۵	۰.۱۲۵	۰.۷۱۳	۱۷	۰	۰	۳۳,۳	۴	۱۰۰	۳	۰	۰	۴۷,۶	۱۰	۴. زیبایی طبیعت	
۶	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۵. زیبایی رنگ‌ها	
۲	۰.۲۷۱	۰.۳۸۲	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۹,۵	۲	۶. مصنوعات هنری بشر	
			۴۱	۱۰۰	۴	۱۰۰	۱۲	۱۰۰	۳	۱۰۰	۱	۱۰۰	۲۱	جمع	

اطلاعات جدول ۹ نشان می‌دهد که در کتاب هدیه‌های آسمان پایه دوم، ۲۱ مورد به زیبایی‌های مادی اشاره کرده که بیشترین فراوانی مربوط به زیبایی طبیعت با فراوانی ۱۰ مورد و کمترین فراوانی مربوط به زیبایی مصنوعات هنری بشر با فراوانی ۲ مورد می‌باشد. همچنین به زیبایی جانداران ۵ مورد و زیبایی آسمان ۴ مورد اشاره شده است و به زیبایی انسان و رنگ‌ها در این کتاب پرداخته نشده است. در کتاب هدیه‌های آسمان پایه سوم، ۱ مورد به زیبایی‌های مادی آن هم به زیبایی آسمان اشاره شده و به سایر زیبایی‌ها در این کتاب پرداخته نشده است. در کتاب هدیه‌های آسمان پایه چهارم، ۳ مورد به زیبایی‌های مادی اشاره شده که زیبایی طبیعت بوده و به سایر زیبایی‌ها در این کتاب پرداخته نشده است. در کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم، ۱۲ مورد به زیبایی‌های مادی اشاره شده که بیشترین فراوانی مربوط به زیبایی جانداران با فراوانی ۵ مورد و کمترین فراوانی مربوط به زیبایی آسمان با فراوانی ۱ مورد می‌باشد. همچنین زیبایی طبیعت ۴ مورد و زیبایی انسان ۲ مورد اشاره بوده است و به زیبایی رنگ‌ها و مصنوعات هنری بشر در این کتاب پرداخته نشده است. در کتاب هدیه‌های آسمان پایه ششم، ۴ مورد به زیبایی‌های مادی اشاره شده که آن هم زیبایی جانداران بوده و به سایر زیبایی‌ها در این کتاب پرداخته نشده است. مقدار بار اطلاعاتی (E_j) برای زیبایی انسان، ۳۸۲؛ زیبایی آسمان ۶۷۵؛ زیبایی جانداران ۵۶۷؛ زیبایی طبیعت ۷۱۳؛ زیبایی رنگ‌ها ۱ و زیبایی مصنوعات هنری بشر ۳۸۲ می‌باشد. ضریب اهمیت (W_j) برای زیبایی انسان، ۲۷۱؛ زیبایی آسمان ۱۴۲؛ زیبایی جانداران ۱۸۹؛ زیبایی طبیعت ۱۲۵؛ زیبایی رنگ‌ها ۰ و زیبایی مصنوعات هنری بشر ۲۷۱ می‌باشد. رتبه بر اساس ضریب اهمیت داده شده به هر یک از زیبایی‌ها به شرح زیر است که: زیبایی انسان رتبه ۱؛ زیبایی مصنوعات هنری بشر رتبه ۲؛ زیبایی جانداران رتبه ۳؛ زیبایی آسمان رتبه ۴؛ زیبای طبیعت رتبه ۵ و زیبایی رنگ‌ها رتبه ۶ می‌باشند.

برای پاسخ به این سؤال که توجه به ابعاد و مؤلفه‌های زیبایی‌های معنوی با تأکید بر زیبایی‌های قرآنی در محتوای کتاب‌های درسی به چه میزان است؟ ابتدا فراوانی خرده شاخص‌ها و شاخص اصلی یا مؤلفه هر کتاب، مشخص و سپس بار اطلاعاتی داده‌ها به دست آمد و در نهایت، ضریب اهمیت آنها تعیین شد تا بدین طریق مشخص شود که بیشترین میزان توجه و اهمیت به کدام مؤلفه تعلق دارد.

جدول ۱۰. مقدار بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه زیبایی‌شناسی معنوی به تفکیک پایه‌ها

رتبه	ضریب اهمیت (Wf)	مقدار بار اطلاعاتی (Ei)	مجموع فراوانی	ششم		پنجم		چهارم		سوم		دوم		کلیدواژه	مؤلفه
				درصد فراوانی فراوانی	درصد فراوانی فراوانی	درصد فراوانی فراوانی	درصد فراوانی فراوانی	درصد فراوانی فراوانی	درصد فراوانی فراوانی						
۱	۰.۳۳۱	۰.۶۳۸	۴	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱۱,۷	۲	۷,۴	۲	۱. صبر و استقامت	زیبایی‌های معنوی
۶	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲. زیبایی عقل		
۳	۰.۱۸۲	۰.۸۰۰	۱۷	۴۰	۴	۲۹,۴	۵	۳۳,۳	۳	۲۹,۴	۵	۰	۰	۳. زیبایی علم	
۲	۰.۲۹۴	۰.۶۷۸	۱۰	۰	۵,۸	۳۳,۳	۱	۱۱,۱	۱	۵,۸	۱	۲۵,۹	۷	۴. زیبایی طبیعت	
۵	۰.۰۷۴	۰.۹۱۸	۱۱	۲۰	۲	۲۳,۵	۴	۲۲,۲	۲	۱۱,۷	۲	۳,۷	۱	۵. زیبایی عفو و اغماض	
۴	۰.۱۱۵	۰.۸۷۴	۳۸	۴۰	۴	۴۱,۱	۷	۳۳,۳	۳	۴۱,۱	۷	۶۲,۹	۱۷	۶. زیبایی ایمان	
			۸۰	۱۰۰	۱۰	۱۰۰	۱۷	۱۰۰	۹	۱۰۰	۱۷	۱۰۰	۲۷	جمع	

اطلاعات جدول ۱۰ نشان می‌دهد که در کتاب هدیه‌های آسمان پایه دوم، ۲۷ مورد به زیبایی‌های معنوی اشاره شده است که بیشترین فراوانی مربوط به زیبایی‌ایمان با فراوانی ۱۷ مورد و کمترین فراوانی مربوط به زیبایی عفو و اغماض با فراوانی ۱ مورد می‌باشد. همچنین به زیبایی نیت زیبا ۷ مورد و زیبایی صبر و استقامت ۲ مورد اشاره شده و به زیبایی عقل و علم در این کتاب پرداخته نشده است. در کتاب هدیه‌های آسمان

پایه سوم، ۱۷ مورد به زیبایی‌های معنوی اشاره شده که بیشترین فراوانی مربوط به زیبایی ایمان با فراوانی ۷ مورد و کمترین فراوانی مربوط به زیبایی نیت زیبا با فراوانی ۱ مورد می‌باشد. همچنین به زیبایی علم ۵ مورد و زیبایی صبر و استقامت و عفو و اغماض ۲ مورد اشاره شده و به زیبایی عقل در این کتاب پرداخته نشده است. در کتاب هدیه‌های آسمان پایه چهارم، ۹ مورد به زیبایی‌های معنوی اشاره شده که بیشترین فراوانی مربوط به زیبایی ایمان و علم با فراوانی ۳ مورد و کمترین فراوانی مربوط به زیبایی نیت زیبا با فراوانی ۱ مورد می‌باشد. همچنین به زیبایی عفو و اغماض ۲ مورد اشاره شده و به زیبایی صبر و استقامت و عقل در این کتاب پرداخته نشده است. در کتاب هدیه‌های آسمان پایه پنجم، ۱۷ مورد به زیبایی‌های معنوی اشاره شده که بیشترین فراوانی مربوط به زیبایی ایمان با فراوانی ۷ مورد و کمترین فراوانی مربوط به زیبایی نیت زیبا با فراوانی ۱ مورد می‌باشد. همچنین به زیبایی علم ۵ مورد و زیبایی عفو و اغماض ۴ مورد اشاره شده و به زیبایی صبر و استقامت و عقل در این کتاب پرداخته نشده است. در کتاب هدیه‌های آسمان پایه ششم، ۱۰ مورد به زیبایی‌های معنوی اشاره شده که بیشترین فراوانی مربوط به زیبایی علم و ایمان با فراوانی ۴ مورد و کمترین فراوانی مربوط به زیبایی عفو و اغماض با فراوانی ۲ مورد می‌باشد؛ در صورتی که به زیبایی صبر و استقامت، عقل و نیت زیبا در این کتاب پرداخته نشده است. مقدار بار اطلاعاتی (Ej) برای زیبایی صبر و استقامت، ۰.۶۳۸؛ زیبایی عقل ۱؛ زیبایی علم ۰.۸۰۰؛ زیبایی نیت زیبا ۰.۶۷۸؛ زیبایی عفو اغماض ۰.۹۱۸ و زیبایی ایمان ۰.۸۷۴ می‌باشد. ضریب اهمیت (Wj) برای زیبایی صبر و استقامت، ۰.۳۳۱؛ زیبایی عقل ۰؛ زیبایی علم ۰.۱۸۲؛ زیبایی نیت زیبا ۰.۲۹۴؛ زیبایی عفو اغماض ۰.۰۷۴ و زیبایی ایمان ۰.۱۱۵ می‌باشد. رتبه بر اساس ضریب اهمیت داده شده به هر یک از زیبایی‌ها به شرح زیر است که: زیبایی صبر و استقامت رتبه ۱؛ زیبایی نیت زیبا رتبه ۲؛ زیبایی علم رتبه ۳؛ زیبایی ایمان رتبه ۴؛ زیبایی عفو اغماض رتبه ۵ و زیبایی عقل رتبه ۶ می‌باشند. برای پاسخ به این سؤال که توجه به زیبایی‌های بلاغی قرآنی (تشبیه، استعاره، کنایه، تشخیص، استفهام، واج‌آرایی) در محتوای کتاب‌های درسی به چه میزان است؟ ابتدا فراوانی خرده شاخص‌ها و شاخص اصلی یا مؤلفه هر کتاب، مشخص و سپس بار اطلاعاتی داده‌ها به دست آمد و در نهایت، ضریب اهمیت آنها تعیین شد تا بدین طریق مشخص شود که بیشترین میزان توجه و اهمیت به کدام مؤلفه تعلق دارد.

جدول ۱۱. مقدار بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه زیبایی‌شناسی مادی به تفکیک پایه‌ها

رتبه	ضریب اهمیت (MF)	مقدار بار اطلاعاتی (EI)	مجموع فراوانی	ششم		پنجم		چهارم		سوم		دوم		کلیدواژه	مؤلفه
				درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی		
۱	۰.۴۰۳	۰.۸۷۸	۶	۴۴,۴	۴	۱۶,۶	۱	۱۴,۲	۱	۰	۰	۰	۰	۱. تشبیه	زیبایی‌های بلاغی
۲	۰.۱۷۸	۰.۹۴۶	۴	۱۱,۲	۱	۳۳,۴	۲	۱۴,۲	۰	۰	۰	۰	۰	۲. استعاره	
۴	۰.۱۰۰	۰.۹۶۹	۱	.	.	۰	۰	۰	۰	۰	۱۴,۲	۰	۰	۳. کنایه	
۴	۰.۱۰۰	۰.۹۶۹	۱	.	.	۰	۰	۱۴,۲	۱	۰	۰	۰	۰	۴. تشخیص	
۳	۰.۱۱۵	۰.۹۶۵	۲۶	۴۴,۴	۴	۵۰	۳	۵۷,۱	۴	۹۰	۹	۸۵,۸	۶	۵. استفهام	
۴	۰.۱۰۰	۰.۹۶۹	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۱۰	۱	۰	۰	۶. واج‌آرایی	
			۳۹	۱۰۰	۹	۱۰۰	۶	۱۰۰	۷	۱۰۰	۱۰	۱۰۰	۷	جمع	

اطلاعات جدول ۱۱ نشان می‌دهد که در کتاب هدیه‌های آسمان پایه دوم، ۷ مورد به زیبایی‌های بلاغی قرآنی اشاره شده که بیشترین فراوانی مربوط به استفهام با فراوانی ۶ مورد و کمترین فراوانی مربوط به کنایه با فراوانی ۱ مورد می‌باشد. در صورتی که به بقیه زیبایی‌های بلاغی قرآنی در این کتاب پرداخته نشده است. در کتاب هدیه‌های آسمان پایه سوم، ۱۰ مورد به زیبایی‌های بلاغی قرآنی اشاره شده که بیشترین فراوانی مربوط به استفهام با فراوانی ۹ مورد و کمترین فراوانی مربوط به واج‌آرایی با فراوانی ۱ مورد می‌باشد

و به بقیه زیبایی های بلاغی قرآنی در این کتاب پرداخته نشده است. در کتاب هدیه های آسمان پایه چهارم، ۷ مورد به زیبایی های بلاغی قرآنی اشاره شده که بیشترین فراوانی مربوط به استفهام با فراوانی ۴ مورد و کمترین فراوانی مربوط به تشبیه، استعاره و تشخیص با فراوانی ۱ مورد می باشد و به بقیه زیبایی های بلاغی قرآنی در این کتاب پرداخته نشده است. در کتاب هدیه های آسمان پایه پنجم، ۶ مورد به زیبایی های بلاغی قرآنی اشاره شده که بیشترین فراوانی مربوط به استفهام با فراوانی ۳ مورد و کمترین فراوانی مربوط به تشبیه با فراوانی ۱ و استعاره با فراوانی ۲ مورد می باشد و به بقیه زیبایی های بلاغی قرآنی در این کتاب پرداخته نشده است. در کتاب هدیه های آسمان پایه ششم، ۹ مورد به زیبایی های بلاغی قرآنی اشاره شده که بیشترین فراوانی مربوط به استفهام با فراوانی ۴ و تشبیه با ۴ فراوانی ۴ مورد و کمترین فراوانی مربوط به استعاره با فراوانی ۱ مورد می باشد و به بقیه زیبایی های بلاغی قرآنی در این کتاب پرداخته نشده است. مقدار بار اطلاعاتی (Ej) برای تشبیه، ۸۷۸؛ استعاره ۹۴۶؛ کنایه ۹۶۹؛ تشخیص ۹۶۹؛ استفهام ۹۶۵ و واج آرایی ۹۶۹ می باشد. ضریب اهمیت (Wj) برای تشبیه، ۴۰۳؛ استعاره ۱۷۸؛ کنایه ۱۰۰؛ تشخیص ۱۰۰؛ استفهام ۱۱۵ و واج آرایی ۱۰۰ می باشد. رتبه بر اساس ضریب اهمیت داده شده به هر یک از زیبایی های بلاغی به شرح زیر است که: تشبیه رتبه ۱؛ استعاره رتبه ۲؛ استفهام رتبه ۳ و کنایه، تشخیص و واج آرایی رتبه ۴ می باشند.

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف تحلیل محتوای کتاب های درسی به لحاظ میزان توجه به ابعاد و مؤلفه های زیبایی شناسی با تأکید بر زیبایی های قرآنی انجام یافته است. نتایج پژوهش نشان داد که در کتب هدیه های آسمان مقطع ابتدایی در مؤلفه زیبایی های مادی به ترتیب، زیبایی انسان؛ زیبایی مصنوعات هنری بشر؛ زیبایی جانداران؛ زیبایی آسمان؛ زیبایی طبیعت و زیبایی رنگ ها مورد توجه قرار گرفتند. نتایج این پژوهش تا حدی با نتایج پژوهش محمودی (۱۳۹۷) در بعد توجه به زیبایی طبیعت و جانداران همسویی دارد.

در تبیین این یافته می توان گفت که زیبایی های جهان آفرینش در بعد مادی و دیعه ای نهاده از خالق زیبایی هاست. انسان ها، آسمان، طبیعت و چمن زارهای وسیع، درختان انبوه، رودهای خروشان، آواز بلبلان بیشه زار، رقص آشفته ماهیان در آب، نسیم معطری که از پس

نیزار می‌وزد، آشکارا فریاد می‌زند که هنوز خداوند به انسان امید دارد و پیوسته نشانه‌های خود را برای هدایت به‌سوی او می‌فرستد. زیبایی‌های این جهان انعکاسی از زیبایی‌های ذات پاک الهی است که با شناخت درست آن می‌توان بینش و جهان‌بینی خود را به‌سمت مفاهیم و آموزه‌های ناب الهی تغییر داد. از این رو، کتاب هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی به‌عنوان یکی از کتاب‌های اصلی در انتقال مفاهیم دینی و قرآنی، نقش به‌سزایی دارد و مفاهیم زیبایی‌های قرآنی باید در متن و محتوای این کتاب به‌صورت مشهودی نمایان شود تا زمینه را برای آشنایی دانش‌آموزان با این مفاهیم زیبا فراهم سازد.

نتایج پژوهش نشان داد که در کتب هدیه‌های آسمان مقطع ابتدایی در مؤلفه زیبایی‌های معنوی به ترتیب، زیبایی صبر و استقامت؛ زیبایی نیت زیبا؛ زیبایی علم؛ زیبایی ایمان؛ زیبایی عفو اغماض و زیبایی عقل مورد توجه قرار گرفته‌اند. نتایج این پژوهش تا حدی با نتایج پژوهش محمودی و عسگری (۱۳۹۸) در بعد توجه به زیبایی‌ایمان همسویی دارد. در تبیین این یافته می‌توان گفت که بی‌تردید یکی از اهداف رسالت، سوق دادن انسان به‌سوی این زیبایی‌های معنوی می‌باشد. پیامبر اعظم (صلی‌الله‌علیه و آله و سلم می‌فرمایند: «یا اباذر! إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَ لَا إِلَى أَمْوَالِكُمْ وَ لَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَ أَعْمَالِكُمْ» (الأمالی، طوسی: ۵۳۶). همچنین پیامبر اکرم حضرت محمد (صلی‌الله‌علیه و آله) در جواب این سؤال که خداوند متعال چرا و به چه هدفی او را به پیامبری مبعوث نموده، فرمود: «آتی بُعثت لأتمم مكارم الاخلاق»^۱ (المحجة البیضاء). در خصوص زیبایی‌هایی که در عالم هستی وجود دارد، هر چند زیبایی‌های مادی در اسلام دارای ارزش و جایگاه بالایی می‌باشند، ولی در نهایت این زیبایی‌های معنوی هستند که انسان را به مقامات اعلی و انسانی رهنمود می‌کند. در واقع انسان هر چند از زیبایی‌های ظاهری و مادی برخوردار است ولی اگر در خصوص زیبایی‌های معنوی غفلت و کوتاهی کند، از سعادت و خوشبختی واقعی دور خواهد ماند. «صبر جمیل» به معنی شکیبایی زیبا و قابل توجه است، و آن صبر و استقامتی است که تداوم داشته باشد، یأس و نومیدی به آن راه نیابد، و توأم با بی‌تابی و جزع و شکوه و آه و ناله نگردد، و در غیر این‌صورت جمیل نیست. صبر، گذشت، کناره گرفتن و جدا شدن نمونه‌هایی از افعال انسان است که گونه‌ای زیبا و گونه‌ای نازیبا دارد و قرآن کریم به نوع

۱. «ای اباذر! خداوند به ظاهر و دارایی شما نمی‌نگرد، بلکه به دل‌ها و کردارتان می‌نگرد». ۲. همانا من مبعوث شدم تا مکارم اخلاق را کامل کنم.

زیبای آن سفارش می‌کند. از این رو، مفاهیم معنوی زیبای قرآنی نشانگر اهمیت قائل شدن خداوند به مقوله زیبایی‌شناسی است و باید این مفاهیم قرآنی در کتب هدیه‌های آسمان ابتدایی در قالب‌های مختلف از جمله تصاویر و... که برای دانش‌آموزان ابتدایی تأثیر زیادی دارند، گنجانده شوند.

نتایج پژوهش نشان داد که در کتب هدیه‌های آسمان مقطع ابتدایی توجه به زیبایی‌های بلاغی به شرح زیر است که: استفاده رتبه ۱؛ استعاره رتبه ۲؛ تشبیه رتبه ۳ و کنایه، تشخیص و واج آرایی رتبه ۴ را دارا می‌باشند. در تبیین این یافته می‌توان گفت با توجه به اینکه استفاده از زیبایی‌های بلاغی در متن کتب بر دشواری درک متون می‌افزاید و از آنجایی که در دوره ابتدایی استفاده از متون سخت و دشوار کاربرد کمتری دارد، لذا در متن کتب هدیه‌های آسمانی کمتر به این زیبایی‌ها توجه شده است و از بین زیبایی‌هایی بلاغی بیشترین فراوانی مربوط به استفاده است که در قرآن نیز کاربرد بیشتری دارد و در متن کتب مورد بررسی نیز استفاده از استفاده در قالب استفاده از مفاهیم و آیات قرآنی به چشم می‌خورد.

بر اساس یافته‌ها با توجه به نتیجه سؤال اول، پیشنهاد می‌شود در متن کتب هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی، به زیبایی رنگ‌ها، زیبایی طبیعت، زیبایی آسمان و زیبایی جانداران بیشتر پرداخته شود و در خلال مباحث دینی این مؤلفه‌ها نیز مد نظر قرار گیرد. با توجه به نتیجه سؤال دوم، پیشنهاد می‌شود در متن کتب هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی، به زیبایی معنوی از جمله زیبایی عقل، زیبایی عفو اغماض، زیبایی ایمان، زیبایی علم و زیبایی نیت زیبا بیشتر پرداخته شود و محتواهایی در متن کتب گنجانده شود که این مفاهیم در داخل این محتواها به صورت آشکار یا پنهان آورده شده باشند. با توجه به نتیجه سؤال سوم، پیشنهاد می‌شود در محتوای کتب هدیه‌های آسمان از زیبایی‌های بلاغی قرآنی استفاده بیشتری برده شود.

تشکر و قدردانی

از کلیه صاحب‌نظران، کارشناسانی که در اجرای مطالعه مشارکت داشتند و داورانی که در تدوین و افزودن کیفیت مقاله به اظهار نظر پرداخته‌اند تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

- آذر، عادل (۱۳۸۰) بسط و توسعه روش آنتروپی شانون برای پردازش داده‌ها در تحلیل محتوا؛ مجله علوم انسانی، ۱۱ (۳۸ و ۳۷): ۱۸-۱.
- آقایی، سیده الهام (۱۳۹۲). شناسایی مؤلفه‌های تربیت زیبایی‌شناختی در برنامه‌های درسی بر مبنای آموزه‌های اسلامی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده مدیریت آموزشی. دانشگاه امام صادق (ع) (پرديس خاوران)، تهران.
- ایمان‌نژاد، معصومه؛ ایمان‌زاده، علی؛ تقی‌پور، کیومرث، طهماسب‌زاده‌شیکلار، داود (۱۳۹۸) اثربخشی آموزش فلسفه به نوجوانان بر پرورش باورهای زیبایی‌شناختی و قضاوت‌های اخلاقی دانش‌آموزان دوره متوسطه: به روش حلقه کندوکاو فلسفی، فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، ۴(۴): ۶۸-۳۷.
- پیروانی‌نیا، پگاه؛ پیروانی‌نیا، پونه (۱۳۸۸). تحلیل محتوای کتب درسی دوره پیش دانشگاهی از نظر میزان توجه به قرآن و مفاهیم قرآنی. مطالعات قرآن و حدیث، ۳(۵/۱): ۱۶۹-۱۸۹.
- جعفری، محمدتقی (۱۳۸۵). زیبایی و هنر از دیدگاه اسلام. تهران: انتشارات موسسه تدوین و نشر آثار استاد علامه محمدتقی جعفری.
- خرفقانی، حسن (۱۳۸۷). مفاهیم زیبایی‌شناسی در قرآن، فصلنامه مطالعات اسلامی، ۱۱: ۸-۴۷.
- خرفقانی، حسن (۱۳۸۸). قرآن و زیبایی‌شناسی. مشهد: نشر دانشگاه علوم اسلامی رضوی.
- خسروی، کبری (بی تا). زیبایی در قرآن، دانشنامه موضوعی قرآن (مرکز فرهنگ و معارف قرآن) وابسته به پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- رجبی، محمد (۱۳۹۰). هنر و حقیقت؛ مقالات چپستی هنر. تهران: نشر قطران.
- رشیدی، شیرین، کشاورز، سوسن، بهشتی، سعید، صالحی، اکبر. (۱۳۹۶). ارائه الگوی نظری تربیت عقلانی جهت نظام آموزش و پرورش رسمی و عمومی بر اساس مبانی معرفت‌شناختی قرآن کریم، فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، ۲(۲): ۳۶-۷.
- صادق‌زاده، علیرضا (۱۳۸۰). تربیت اسلامی ویژه و آسیب‌شناسی دینی: راهنمای برنامه درسی تعلیمات دینی دوره دبیرستان و پیش‌دانشگاهی، مرکز مطالعات تربیت اسلامی، تهران: نشر تربیت اسلامی.
- طهماسب‌زاده‌شیکلار، داود؛ علم‌الهدی، جمیله. (۱۳۹۸). «ظرفیتهای برنامه درسی در مواجهه با تعلیم آموزه‌های دینی با الهام از رویکرد زیبایی‌شناسی». علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، ۷(۱۲): ۷۹-۱۰۰.
- طهماسب‌زاد شیکلار، داود (۱۳۹۳) مدل مفهومی برنامه درسی مبتنی بر رویکرد زیبایی‌شناسی. رساله دوره دکتری در رشته برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
- طوسی، محمد بن حسن (۱۳۸۸) امالی شیخ طوسی، ترجمه صادق حسن‌زاده، قم: انتشارات اندیشه هادی.
- عادلی مقدم، محمدعلی (۱۳۸۳)، مصادیق زیبایی در قرآن و روایات، دانشنامه موضوعی قرآن (مرکز فرهنگ و معارف قرآن) وابسته به پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- علیق، محمد محسن (۱۳۹۰). تبیین دیدگاه‌های زیبایی‌شناختی ابوحیان توحیدی در تعلیم و تربیت و نقد آرای زیباشناختی الیوت آیزنر براساس آن. رساله دکتری. دانشکده علوم انسانی. دانشگاه تربیت مدرس.
- فولادی، احمد و سعادت‌مند، زهره. (۱۳۹۴). مروری بر تربیت زیبایی‌شناسی در دوره ابتدایی، سومین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران، قم.
- قرآن کریم، ترجمه سید مهدی‌اله قمشه‌ای، تهران: انتشارات پیام عدالت.
- محمودی، سیروس. (۱۳۹۷). «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی از نظر توجه به اخلاق زیست محیطی». فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، ۳(۸/۳)، ۱۳۱-۱۶۳.
- محمودی، سیروس؛ عسگری، شیرین (۱۳۹۸). «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به لحاظ توجه به اصول پنجگانه دین اسلام». ره یافت فرهنگ دینی، ۲(۵)، ۷۱-۸۷.
- مروتی، سهراب؛ حسینی‌نیا، سیدمحمدرضا؛ سیفعلی‌ئی، فاطمه. (۱۳۹۷). تبیین مفهوم انضباط گفتاری در قرآن و استخراج دلالت‌های ضمنی آن رد تربیت گفتاری یادگیرندگان، فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، ۴(۴): ۹۵-۱۲۸.

- نقی‌زاده، محمد (۱۳۸۳). کعبه: تجلی و تفسیر زیبای هستی، ۱۷، ۱-۸.
- نوریان، محمد (۱۳۸۸). راهنمای عملی تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی، تهران: نشر عاشورا.
- یارمحمدیان، محمد حسین (۱۳۹۰). اصول و مبانی برنامه‌ریزی درسی، تهران: انتشارات یادواره کتاب.
- یوسف‌زاده، پروین؛ یوسف‌زاده، ناهید؛ تاشک، آناهیتا. (۱۳۹۷). بررسی اثر بخشی آموزش مهارت‌های معنوی (مبتنی بر آموزه‌های قرآن کریم و روایات ائمه) بر شادکامی و سرمایه روان‌شناختی دانش‌آموزان، فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، ۲(۲): ۱۷۰-۱۴۳.

REFERENCES

- Gale, R. (2005). Aesthetic literacy and the "living of lyrical moments". *Journal of Cognitive Affective Learning*, 2(1), pp.1-9.
- Jacobs, R. (2009). Measuring aesthetic development: A national dialogue. *Journal of Artistic and Creative Education*, 3(1): 75-96.
- Niemi, R. G. & J. Junn. (1993), *Civic sources and political knowledge of school: Seniors*, a paper presented at the annual meeting of American political science association, Washington, DC, September 2.